

התאחדות יוצאי מחוז צ'נסטוהובה (דור ההמשך ער) בישראל
Association of Częstochowa District Jews in Israel
ת.ד. 65050 תל אביב 61650 – טל: 03-6749322 – P.O.B 65050 Tel Aviv 61650
E mail: czestochowajewsinsrael@gmail.com

כברואר 2018

קבר קורבנות ההאסאג

המחבר: Wiesław Paszkowski, מוזיאון צ'נסטוהובה, המחלקה להיסטוריה, מרכז התיעוד של צ'נסטוהובה
תרגום לעברית ועריכה: אלון גולדמן, יו"ר ארגון יוצאי צ'נסטוהובה בישראל

על האנדרטה נכתב בפולנית ובאידיש:

*קבר אחים למאות הקורבנות
על הטל הקטן ומחנה ההאסאג
שחיהם בשנת 1943.
נקטעו באופן נפשע על ידי הכובע
יהי זכרם ברק*

Blibajn Rajzla / Braun Jakub / Braun Gitla / Braun Mordchaj / Ber Edwarda / Ber Julian /
Blumenfrucht Władysław / Baum Gitla / Baumac Złata Laja / Erlich Ajdla / Erlich Zalman /
Karo Pyta / Goldberg Moniek / Horowicz Lolek / Kurland Józef Majer / Kurland Lajb / Kurland
Olek / Karo Szymon / Laks Szulim / Lewkowicz Izrael / Orensztajn Izrael / Perczyk Mieczysław
/ Perczyk Lena / Perczyk Alfred / Prozer Dorka / Montag Karol / Jarociński Zygmunt /
Opoczyński Majer / Rajzman Estera

בצד שמאל:

Berliner Isachar / Berliner Pola / Szwarcbaum Natan / Szwarcbaum Mania / Szwarcbaum Irka
/ Szwarcbaum Halinka / Szwarcbaum Majer / Szwarcbaum Rachelka /

בצד ימין:

Szwarcbaum Mordche / Szwarcbaum Tonia / Szwarcbaum Wera / Szwarcbaum Mendel /
Szwarcbaum Genia / Szwarcbaum Rutta / Szwarcbaum Szlama / Szwarcbaum Fajcia /

התאחדות יוצאי מחוז צ'נסטוהוב (דור ההמשך ער) בישראל
Association of Częstochowa District Jews in Israel
P.O.B 65050 Tel Aviv 61650 – Tel: 03-6749322 – טל: 61650 – תל אביב
E mail: czestochowajewsinsrael@gmail.com

למטה משמאל לימין:

Altman Jacheta / Altman Mendel / Altman Ides / Altman Szaja / Altman Abram
Altman Benjamin / Altman Jakób / Altman Sala / Altman Genia / Altman Rysiek
Altman Zygmunt / Altman Marek / Fuks Miriam / Fuks Wolf / Fuks Andzia
Rug Icchak / Rug Ruchla / Rug Chawa / Rug Chaja / Szczekacz Rywka
Szczekacz Rajza / Szczekacz Abram / Szwarbaum Mordka / Szwarbaum Laja / Szwarbaum
Idel / Szwarbaum Alta / Tenenberg Mendel / Tenenberg Srul / Tenenberg Gerszon / Rubin
Bornsztajn

אנדרטה זו נועדה להנציח את האתר המוכר ביותר בו הוצאו להורג יהודים בבית הקברות היהודי. לפחות ארבע מאות עובדי כפייה מ"האסאג" (HASAG -Hugo Schneider Aktiengesellschaft) שמפקדתו בלייפציג, וממחסי המשטרה, נהרגו כאן.¹ בינתיים, בהתחלה רק שבעים וחמישה שמות נרשמו על האנדרטה. חוסר הפרופורציות הוא עצום. כדי להבין זאת יש להתייחס להיסטוריה של הקהילה היהודית בצ'נסטוהובה.²

מסוף יוני 1943, בעקבות חיסול מחנה הכפייה בצ'נסטוהובה, מה שנקרא הגטו הקטן, הועברו כל אלה שנותרו עדיין בחיים, למחנה עם מבנים טרומיים במפעל "האסאג-פלסרי" ולשטח מפעל הפלדה HASAG-Raków. ביניהם היתה גם קבוצה גדולה של מועסקים במחנה המשטרה ברחוב גאריבאלדי, שם הם מיינו, והכינו להובלה לרייך, סחורות שנשדדו מיהודים בסתיו 1942, בעת חיסול הגטו הגדול בצ'נסטוהובה וגירושם של 40,000 איש למחנה ההשמדה בטרבלינקה. המקווה ברחוב גאריבאלדי 18 שימש למגורי חמישים השוטרים היהודים האחרונים ובני משפחותיהם. בחודש יולי הם הועברו ל HASAG-Pelcery.

ב- 19 ביולי הצטוו ה *meisters* (מנהלי העבודה הגרמנים) ב HASAG-Pelcery -להרכיב רשימה של עובדים שאינם חיוניים. לנוכח התנגדותם של אלה שנמצאו בסיכון, הניסיון כשל. מסיבה זו, בהנהגתו של מנהל ההאסאג ליט (Lüht), המהנדסים וה *meisters* בנוכחות של ברנרד קורלנד, שהיה המנהל היהודי של קבוצת הפועלים, בוצעה הסלקציה בלילה. כל הגברים והנשים נדרשו, לעבור בשורות את הגרמנים. הקורבנות הוצאו מן השורות, הוכנסו למתחם המפעל מחוץ למחנה המגורים וננעלו במרתפי הבניין, ששימשו כמתקן המעצר של המחנה. לאחר הסלקציה, הורה סרן דגנהרדט, שהיה במתקן ופיקח על האקציה מרחוק, להעביר את ברנרד קורלנד, ולהוסיפו לקבוצה שננעלה במרתפים.

למחרת היום הודיע דגנהרדט, לפועלים במחנה המשטרה, כי כל מי שירצה יוכל להצטרף לבני משפחתו ב- HASAG-Pelcery. למעלה ממאה אנשים אשר הביעו את רצונם להתאחד עם בני משפחותיהם, הועמסו על משאיות, הועברו למרתפים במתקן המעצר ונעלמו עם האחרים. מאוחר יותר צורפו אליהם השוטרים היהודים ובני משפחותיהם. רק אשתו של השוטר כהן אשר הסתתרה עם בנה מתחת לגג המפעל נחלצה מהמאסר.

הקורבנות הוצאו בכח מהמרתף והועמסו על כלי רכב. כמה אסירים נואשים החלו להתנגד בכח אבל הגרמנים היכו אותם במכות פטיש על ראשיהם, הממו אותם וכך הם נזרקו על המשאית. לאחר שהובלו לבית הקברות, נורו כולם.

לאחר השוואת הכתובת עם נתונים הכלולים במאגר המרכזי של קורבנות השואה ביד ושם, יש לציין כי קורבנות הסלקציה וההוצאה להורג הם אלה המופיעים בלוח העליון.

שאר השמות הם בני משפחה שנרצחו בשואה שהונצחו על ידי קרוביהם ששרדו את השואה. האם זה רק בגלל הקושי שבהכנת רשימת שמות הקורבנות? זה מובן, מאחר ואף יהודי לא יכול היה לראות את ההוצאות להורג. מה שידוע, עם זאת, הוא כי אלה, אשר נעצרו במהלך הסלקציה, מעולם לא חזרו למחנה. בואו לא נתבלבל על ידי התיאור *Robotnicy* (עובדים / פועלים). לעתים קרובות, אנשי האינטליגנציה טענו שהם פועלים כדי לשרוד. מלבד הפחתת כוח העבודה והאוכלוסייה שעל הגרמנים להאכיל, נועדה הסלקציה למצוא אנשים חסרי כושר גופני או עובדים עניים,

¹ Information about the "Small Ghetto" is erroneous as, by July 1943, it no longer existed.

² A reconstruction was made based on memoirs and research and studies: L. Brenner, *Widersztand...*, pp. 140–144; B. Arenstein, *Churban Czenstochow*, pp. 262–263.

התאחדות יוצאי מחוז צ'נסטוחוב (דור ההמשך ער) בישראל
Association of Częstochowa District Jews in Israel
P.O.B 65050 Tel Aviv 61650 – Tel: 03-6749322 – טל: 61650 – תל אביב
E mail: czestochowajewsinsrael@gmail.com

חסרי כישורים או מי שהעמידו פנים שהם סוחרים. במקרה ההוא, הסלקציה בוצעה לפי עמדות עבודה. לכן, לא היה לזה כל קשר עם אנשים עניים או שאינם משמעותיים בתוך הקהילה היהודית.³

קבוצה גדולה של קורבנות היו שוטרים יהודים ובני משפחותיהם. במהלך שנות עבודתם, ובמיוחד בשנים 1942 ו- 1943, הם, השוטרים, היו לחלק העצוב בחיי הקהילה שלהם, מעטים האנשים שלא נפגעו בגללם. הם ריגלו אחרי אחיהם היהודים, תפסו ילדים יהודים וקשישים. בקבוצה האחרונה היו כמעט כל העוזרים "המנוסים" של המשטרה הגרמנית יחד עם המפקד הרמן פרסול. על פי רוב, הם לא היו מפלצות, אבל הם היו נתונים בלחץ מתמיד מצד הממונים הגרמנים. שמותיהם היו ידועים ומוכרים היטב לאנשים רבים, אבל אחרי המלחמה הם היו מוקפים בדממה ובוז.

שאר הכתובות על המצבה הן הנצחה משפחתית, ככל הנראה אינן קשורות לאירועי 20 ביולי 1943.

מכיוון שהדת היהודית אוסרת על ביצוע העברת גופות (אקסהומציה - זה יכול להתבצע רק בנסיבות חריגות), היא בוצעה מאונס. אי אפשר היה להבחין בין האחד לשני. השמות שלהם (של השוטרים - א.ג.) הושמטו מן האנדרטה ומה לא מוזכר הוא כי גיבורים קבורים ליד "בוגדים". גם שלטונות המפלגה הפולנית דיברו על כך, שבסופו של דבר אסרו על רישום שמותיהם של השוטרים היהודים.⁴

דוגמה טיפוסית למדי היא של ברנרד קורלנד, הקבור ליד הרמן פרסול, רוצח הקורבנות הידוע ביותר. על אף שידוע כי הוא קבור בקבר אחים זה, שמו נרשם על הקבר הסמוך שבו נקברו בני משפחתו שנרצחו ב 20 במרץ 1943, יחד עם אנשי האינטליגנציה היהודית. ברנרד קורלנד הצליח להתחמק מהמוות באותו הזמן שכן הצליח להמלט מהמשאית שהובילה את היהודים למקום ההוצאה להורג. יש לזכור, עם זאת, שגם מקרה זה עשוי להיות שנוי במחלוקת. בקבר, ליד רופאים יהודים, מהנדסים, עורכי דין ומשפחותיהם, שוכנים חברי היודנראט האחרונים, המפקד הראשון של המשטרה היהודית מאוריצי גלסטר ובנו יז'י, ששרת אף הוא כשוטר ועוד.

בבניית המצבות לקברים האלה, אנו רואים שזירה חזקה של מוטיבציות שונות שמוצגות על ידי יוצרי המצבות. בראש ובראשונה נעשו ניסיונות לשלב ולרצות את האינטרסים השונים של קבוצות פוליטיות ומשפחות. במצבה השלישית, אנו עוסקים בהשמטת קבוצה שלמה של קורבנות, ומניעת הזכות שלהם להנצחה כפי שהיה מוצדק לעשות בקבר רגיל. הנוסחה שהובילה בניית מצבה זאת יצרה מספר מגבלות, אך נוסחה זו נוצלה באופן לא עקבי.

המצבה הושפעה קשות מפגעי הזמן ומעשי אנשים. כבר בתחילת הדרך (כנראה בשנות החמישים), אבד הלוח המרכזי. זה שמופיע בשנות השישים שונה בתבנית הטקסט. מאוחר יותר, המפרקים המלט החל להתפורר ואלמנטים בודדים של המצבה מתחילים להתדרדר. שוב, הלוח המרכזי הולך לאיבוד. בשנת 2016, הוא משוחזר במהלך שיפוץ המצבה ולוח נוסף התווסף למצבה המכיל את שמות הקורבנות, שלא הוזכרו בעבר.

בפועל נוספו 2 לוחות שחורים משני צידי המצבה ועליהם נרשמו שמות נוספים של קורבנות שלא הופיעו במקור על גבי המצבה ואשר על פי עדויות ניצולי השואה ששרדו את ההאסאג בצ'נסטוחובה נשלחו אל מותם ב 21.7.1943. מאחר ולא כל שמות הנרצחים הונצחו, באותם הלוחות מופיעה בנוסף לשמות הכתובת באנגלית ובפולנית:

**מקום זה בדיוק, ב 21 ליולי 1943
יכו צ'רמניס ואוקראינים
מלאצ'ה מ 200 יהודי צ'נסטוחובה
בחלוצי הלחם, רק אנשים אלה
צדיין לזכורם**

³ L. Brener writes, "Oto Klem (head of the factory guards) leads the well-known and respected by all Doctor (Rachela) Wajsberg. Here is some guard leading the beautiful young Markowicz girl, in whom Klem was always interested (...) and threw her in with those condemned to death." L. Brener, *Widersztand...*, p. 142.

⁴ Oral information from Bronisława Proskurowska and Seweryn Szperling.

התאחדות יוצאי מחוז צ'נסטוהוב (דור ההמשך ער) בישראל
Association of Częstochowa District Jews in Israel
ת.ד. 65050 תל אביב 61650 – טל: 03-6749322 – P.O.B 65050 Tel Aviv 61650
E mail: czestochowajewsinsrael@gmail.com

Marysia Parasol / Jakub Rajcher / Jacheta Rajcher / Zysla Mariema Rozenblat / Roman
(Abram Pinkus) Szlzdowski / Frania Frajda Szladowska / Jozio Josef Szladowski Lat 3 /
Michal Szperling / Nechuma Szperling / Franciszka Szpic / Dawid Szybel / Zygmunt
Szydowski / Pola Szydowska / Inz' Szwarc / Dr Rachela Wajsberg / Zofia Wigdor

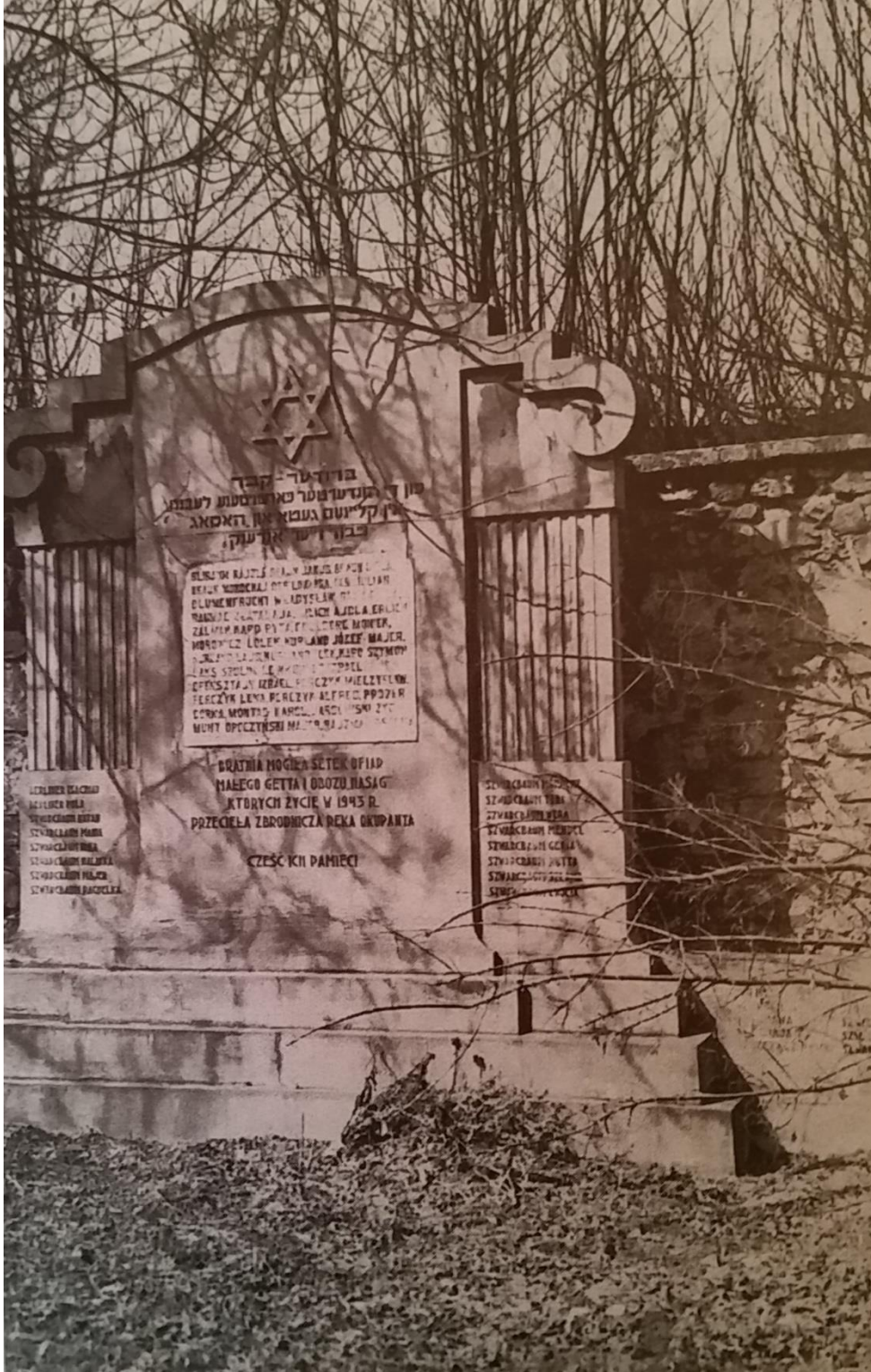
Fajga Beatus / Jakub Epszajn / Genia Epszajn / Miecius Epszajn Lat 4.5 / Liliusia Lat 2.5
Epszajn / Josek Fajerman / Sara Fajerman / Hana Feldman / Jerzy Galster / Moszek Gonzwa /
Fela Fajgla Gonzwa / Tauba Grynbaum / Josek Jung / Szymon Kohn / Jozef Kornbrot /
Paulina Linka Kornbrot / Bernard Korland / Icek Korland / Mania Korland / Jozef Korland /
Chaja Hela Korland / Leon Lajb Korland / Henryk Hersz Parasol

התאחדות יוצאי מחוז צ'נסטוהוב (דור ההמשך ער) בישראל
Association of Częstochowa District Jews in Israel
P.O.B 65050 Tel Aviv 61650 – Tel: 03-6749322 – טל: 61650 תל אביב
E mail: czestochowajewsinsrael@gmail.com

גלגולה של מצבה

התאחדות יוצאי מחוז צ'נסטוהוב (דור ההמשך ער) בישראל
Association of Częstochowa District Jews in Israel
ת.ד. 65050 תל אביב 61650 – טל: 03-6749322 – P.O.B 65050 Tel Aviv 61650
E mail: czestochowajewsinsrael@gmail.com

התאחדות יוצאי מחוז צ'נסטוהוב (דור ההמשך ער) בישראל
Association of Częstochowa District Jews in Israel
P.O.B 65050 Tel Aviv 61650 – Tel:03-6749322 – טל: 61650 – תל אביב
E mail: czestochowajewsinisrael@gmail.com

התאחדות יוצאי מחוז צ'נסטוהוב (דור ההמשך ער) בישראל
 Association of Częstochowa District Jews in Israel
 P.O.B 65050 Tel Aviv 61650 – Tel:03-6749322 – טל: 61650 – תל אביב
 E mail: czestochowajewsinsrael@gmail.com

ולאחר השיפוץ מ 2016

התאחדות יוצאי מחוז צ'נסטוהוב (דור ההמשך ער) בישראל
Association of Częstochowa District Jews in Israel
ת.ד. 65050 תל אביב 61650 – טל: 03-6749322 – P.O.B 65050 Tel Aviv 61650
E mail: czestochowajewsinsrael@gmail.com

ברודער - קבר
כּוֹן ד' הונדערטער נאדשניטענע לעבנס
אין קליינעם געטא און האסאג
כבוד וייער אנדענק.

BLIBAJN RAJZLA, BRAUN JAKUB, BRAUN GITLA,
BRAUN MORDCHAJ, BER EDWARDA, BER JULIAN,
BLUMENFRUCHT WŁADYSŁAW, BAUM GITLA,
BAUMAC ŻŁATA LAJA, ERLICH AJDLA, ERLICH ZALMAN,
KARO PYTA, GOLDBERG MONIEK HENIEK,
HOROWICZ LOLEK, KURLAND JÓZEF MAJER,
KURLAND LAJB, KURLAND OLEK, KARO SZYMON,
LAKS SZULIM, LEWKOWICZ IZRAEL, ORENSZTAJN IZRAEL,
PERCZYK MIECZYŚLAW, PERCZYK LENA, PERCZYK ALFRED,
PROZER DORKA, MONTAG KAROL, JAROCIŃSKI ZYCMUNT,
OPOCZYŃSKI MAJER, RAJZMAN ESTERA

BRATNIA MOGIĘŁA SETEK OFIAR
MAŁEGO GETTA I OBOZU HASAG
KTÓRYCH ŻYCIE W 1943 R.
PRZECIEŁA ZBRODNICZA RĘKA OKUPANTA

CZEŚĆ ICH DAMIECI

